

Η ΑΓΡΑΦΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ιναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἡ ἱστορία ἢ ὁποία ἔρχεται εἰς φῶς ἀπὸ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα ἀναγόμενα εἰς τὰς πρώτας ἀρχὰς τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἱστορία αὐτὴ δὲν εἶναι γραμμένη καὶ ὅμως διαβάζεται. Διηγεῖται ὄχι μὲ γραπτὰς λέξεις ἀλλὰ μὲ τὰ ἐνθῦμια πού ἄφισεν ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ ἀπώτατον ἐκεῖνο παρελθόν του πῶς ἐξοῦσε τότε καὶ μέχρι τίνος εἶχε προχωρήσει εἰς τὴν διανοητικὴν του ἀνάπτυξιν. Τὰς διηγήσεις αὐτὰς παρακολουθεῖ μὲ ἐπιστημονικὴν μέθοδον ὁ ἀρχαιολόγος ἐρευνητὴς καὶ συναρμόζων τὰ πορίσματα τῆς ὑπομονητικῆς του ἐρεύνης, κατορθώνει νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ περιγράψῃ ζωὴν σβυσμένην ἀπὸ τόσας χιλιάδας ἐτῶν. Τὰ σχετικὰ ὅμως ἐπιστημονικὰ βιβλία, ἂν καὶ ἀποτελοῦν ὀλοκλήρους βιβλιοθήκας, δὲν φθάνουν συνήθως εἰς τὸν κύκλον τῆς μελέτης τῶν πολλῶν. Συχνότερα αὐτὰ ταῦτα τὰ μνημεῖα ὁμιλοῦν ἀπ' εὐθείας εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ ἐπαγγελματικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ ἀρχαιολόγου, ἀρκεῖ αὐτὸς νὰ ἔχῃ κάποιαν σχετικὴν προπαιδεῖαν καὶ ἀκόμα κάποιαν εὐαισθησίαν εἰς τὸ δράμα τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ τὸ ὁποῖον ἐπὶ τόσας χιλιετηρίδας παίζεται ἐπάνω εἰς τὴν γῆν. Μάλιστα αὐτός, ὁ κοινὸς παρατηρητὴς, ἀδέσμευτος ἀπὸ ἐπιστημονικὴν ὑποχρέωσιν, ἀφίνει τὴν φαντασίαν του καὶ τὰ συναισθήματά του ἐλεύθερα, συμπληρώνει μὲ τὸν νοῦν καὶ μὲ τὴν καρδίαν του ὅ,τι δὲν ἠμπορεῖ νὰ συμπληρώσῃ ἢ ἐπιστημονικὴ ἀντικειμενικότης.

Τόποιοι οἱ ὁποῖοι ἐχρησίμευσαν ὡς κατοικίαι εἰς τὸν πρωτόγονον ἄνθρωπον, ἀντικείμενα ποῦ ἐπέρασαν ἀπὸ τὰ χέρια

του διηγούνται τὸν τρόπον τοῦ βίου του τόσον καθαρά ὅσον ἓνα τυπωμένον βιβλίον. Ζωντανεύουν ὥρας καὶ στιγμὰς τῆς ζωῆς του, μιᾶς ζωῆς ἢ ὁποία ἦτο ὅπως ἡ ἰδική μας ὅλη μία προσπάθεια διὰ τὸ καλύτερον, ὅλη ἓνας ἀγὼν διὰ τὴν διατήρησιν καὶ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπάνω εἰς τὴν γῆν. Μιᾶς ζωῆς ἢ ὁποία διέρρεεν, ὅπως ἡ ἰδική μας, μετὴν χαρὰν καὶ μετὴν θλίψιν της, μετὴν λαχτάρᾳ τῆς ἐπιτυχίας, μετὴν φόβον τοῦ κινδύνου. Ἄλλοτε εἰς τὴν νίκην καὶ τὸν θρίαμβον καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν συντριβὴν καὶ τὴν ἀπόγνωσιν. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἀκριβέστερον, τὸ πλέον ἀψευδὲς μέρος τῆς ἀγράφου αὐτῆς ἱστορίας εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἀφορᾷ εἰς τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ διὰ μέσου τῶν μακρῶν χιλιετηρίδων αἱ ὁποῖαι ἐπέρασαν ἕως οὗτου ὁ ἄνθρωπος ἐπιτύχῃ ἀφθονώτερα μέσα διὰ τὴν ζωὴν. Τὴν θέλησιν καὶ τὴν προσπάθειαν τοῦ ἀνθρώπου νὰ νικήσῃ τὰς ἐχθρικὰς δυνάμεις ποὺ τὸν ἀπειλοῦσαν καὶ νὰ διακριθῇ ὑπὲρ τὰ ἄλλα ζῶα τὴν ἐκτιμᾷ καὶ τὴν θαυμάζει καὶ ἡ ἐπιστήμη ἔστω καὶ μετὴν αὐστηρὰν ἀντικειμενικότητα τοῦ ἀρχαιολογικοῦ βιβλίου. Ἄλλὰ πολὺ περισσότερον τὴν ἐκτιμᾷ καὶ τὴν θαυμάζει ἡ ἐλευθέρᾳ φαντασίᾳ ὀδηγουμένη ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς ἐπιστήμης ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν φιλοσοφικὴν της διάθεσιν. Ἐκεῖνο ποὺ κυριαρχεῖ μέσα μας ἀπὸ τὴν ἐντύπωσιν ποὺ προκαλοῦν τὰ μνημεῖα αὐτὰ εἶναι ἓνα συναίσθημα σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν μας, μία ἔξαφνικὴ ἐκτίμησις τῆς ἰδιαίτερας μοίρας ποὺ ἔχομεν εἰς τὴν ζωὴν, μία ἀναγνώρισις τῶν ἰδιαίτερον μας ὑποχρεώσεων πρὸς τὸν πολιτισμόν.

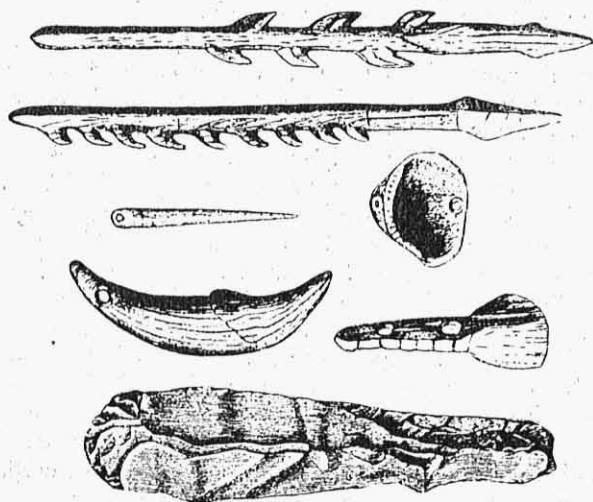
Βεβαίως ἡ ὑπέροχος φύσις του ὠδήγησε τὸν ἄνθρωπον νὰ ἐπιμείνῃ καὶ νὰ νικήσῃ εἰς κάθε του προσπάθειαν πρὸς ἀσφαλέστερον καὶ ἀνώτερον βίον. Ἄλλὰ πόση βραδύτης, πόση δυσκολία, πόση θέλησις εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν! Εἶναι ἐξηκριβωμένον ἐπιστημονικῶς ὅτι πολλάκις χιλιάδων χρόνων σκέψις καὶ προσπάθεια κατιώρθωνε μόνον μικρὰν τροποποίησιν εἰς τὴν αἰχμὴν τοῦ ὅπλου ἢ εἰς τὴν λαβὴν τοῦ πρωτογενοῦς ἐργαλείου. Δὲν εἶναι ἡ ἀλματικὴ πρόοδος τῶν ἰδικῶν μας ἐποχῶν ἢ ὁποία μᾶς παρουσιάζει νέας ἐκπλήξεις

ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος—ἴσως καὶ αὐτὴ εἰς μακρινὸν μέλλον νὰ φαίνεται πολὺ βραδεῖα—. Ἡ σκέψις δύσκολα ἐκινεῖτο καὶ ἂν εἰς κάποιον ἐδόθη ἐξαιρετικὴ καὶ ἰσχυρὰ δὲν εἶχε τὸν τρόπον νὰ ἐκδηλωθῆ καὶ νὰ μεταδοθῆ. Ἐπὶ πλέον αἱ ἀνάγκαι ἐπέεζον τότε τὸν ἄνθρωπον νὰ ἐντείνῃ τὴν προσοχὴν καὶ τὴν δρᾶσίν του πρὸς αὐτοσυντήρησιν. Ἐν τούτοις ὁ πρωτογενὴς ἄνθρωπος εἰς καιροὺς ὅπου δὲν τὸν ἐπέεζεν ὁ κίνδυνος ἢ ἡ ἀνάγκη διεννοεῖτο καὶ εἰργάζετο. Ἀκόμη καὶ ἐφιλοσοφοῦσε. Ἄ! τί δὲν θὰ ἔδιδεν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ κοινὴ περιέργεια διὰ νὰ ἐξακριβώσῃ ἕως ποῦ ἐπροχωροῦσαν αἱ ἀπορίαι καὶ οἱ συλλογισμοὶ του. Μόνον ἡ φαντασία ἤμπορεῖ νὰ ἀναπαραστήσῃ τὸν τρωγλοδύτην ἢ τὸν κάτοικον τῶν πρωτογόνων συνοικισμῶν νὰ κύπτῃ τὸ τραχύ του κεφάλι εἰς κάποιον βαθὺν λογισμὸν ἢ νὰ γοργοκινῆ τὰ μάτια του ἀπὸ κάποιαν ἀπορίαν. Ἀλλὰ ἔτσι συνέβη· ἡ θεωρητικὴ διανόησις ἐπέερασε ἐν σιωπῇ ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου κυρίως ἕως τὸν καιρὸν ὅπου ἠδυνήθη νὰ ἐκδηλωθῆ μὲ τὴν χρῆσιν τῆς γραφῆς. Τὰ ὑλικά λείψανα τῶν προῖστορικῶν πολιτισμῶν μᾶς ἀποδίδουν μόνον τὴν πρακτικὴν σκέψιν καὶ τὴν χειροτεχνικὴν ἐργασίαν τοῦ τότε ἀνθρώπου. Ἄς ἐκταθῶμεν εἰς μερικὰς ἐκδηλώσεις τῶν πολιτισμῶν τούτων ὅπως τοὺς περιγράφουν τὰ σχετικὰ μνημεῖα.

Διὰ τὸν βίον καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν λεγομένων παλαιολιθικῶν χρόνων μᾶς πληροφοροῦν κυρίως ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα γενόμενα ἐντὸς σπηλαίων εἰς τὴν Νότιον Γαλλίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Τὰ σπήλαια αὐτὰ ἐχρησίμευσαν ὡς ἀνθρώπιναι κατοικίαι εἰς μίαν γεωλογικὴν ἐποχὴν ὅποτε τὸ κλίμα τῆς κατοικησίμου Εὐρώπης ἦτο ψυχρότατον λόγῳ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν παγετῶνων καὶ ὁ γυμνὸς ἄνθρωπος ἐξητοῦσε κάπου νὰ προφυλαχθῆ ἀπὸ τὸ ψυχρὸν. Τὰ λείψανα τῆς ζωῆς ἢ ὅποια ἐπέερασαν μέσα εἰς τὰ φυσικὰ αὐτὰ καταφύγια εἶναι πολλὰ καὶ ἐκφραστικώτατα, περιγράφουν τὰς συνηθείας τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔζησαν ἐκεῖ. Ἡ κυριώτερα των ἀσχολία ἦτο τὸ κυνήγιον καὶ ἡ κατασκευὴ ἐργαλείων καὶ ὄπλων. Ἀπὸ τὸ πρῶτ' ἔτρεχαν εἰς τὰ δάση διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν τρο-

φὴν των. Ἐπαιρναν πέτρινα πελέκια καὶ ἀγκαθωτὰ καμάκια, ἀπὸ κέρας ταράνδου — αὐτὰ τὰ ἴδια ποῦ εὐρέθησαν ἀπορριμμένα εἰς τὰς λησμονημένας κατοικίας των — καὶ ἐπήγαιναν νὰ κυνηγήσουν τὸ ζῶον ποῦ ἀπετέλει τὴν τροφήν των, τὸν τάρανδον. Καὶ ὅταν εἶχαν ἐξασφαλίσαι τὴν τροφήν ἢ ὁ καιρὸς δὲν ἦτο κατάλληλος διὰ κυνήγι κατεγίνοντο νὰ κατασκευάζουν ἐργαλεῖα καὶ ὄπλα διὰ τὰς καθημερινὰς των ἀνάγκας. Ἐκτυποῦσαν ἓνα σκληρὸν λίθον ἐπάνω εἰς τεμάχιον πυρίτου διὰ νὰ ἀποκόψουν ἀπ' αὐτὸν λεπτὰς λεπίδας. Αἱ λεπίδες αὐταὶ θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ μαχαίρια ἐνῶ τὸ κύριον σῶμα τοῦ πυρίτου διὰ πέλεκυν ἢ ἐγχειρίδιον. Μέχρι τῶν τελευταίων χιλιετηρίδων τῆς παλαιολιθικῆς ἐποχῆς — καὶ εἶναι ἀνυπολόγιστοι αἱ χιλιετηρίδες αὐταὶ — ὁ πυρίτης ἦτο εἰς μεγάλην χρῆσιν καὶ τὸν ἐπεξεργάζοντο μὲ τὴν δυνατὴν τελειότητα. Κατὰ τοὺς νεωτέρους ὅμως παλαιολιθικοὺς χρόνους γίνονται πολλὰ ἐργαλεῖα καὶ ὄπλα μὲ ὁστᾶ ἢ κέρατα ζώων. Τοιαῦτα εὐρέθησαν εἰς σπήλαια τῆς Ν. Δ. Γαλλίας, ἢ ὁποῖα εἶναι ἢ κατ' ἐξοχὴν χώρα τῶν σπηλαίων καὶ τῶν τρωγλοδυτῶν, εἰς σπήλαια τῆς Ἑλβετίας καὶ ἄλλα ἄλλων χωρῶν. Ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπεξεργασία τῶν εὐρημάτων αὐτῶν μαρτυροῦν τὴν σχετικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τὴν νεωτάτην παλαιολιθικὴν ἐποχὴν. Μία κοκκαλίνη βελόνη π.χ. διηγεῖται μίαν καταπληκτικὴν ἱστορίαν διὰ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν δεξιότητιαν ἐκείνου ποῦ τὴν κατεσκεύασεν. Ὄρας καὶ ὄρας ἔκνυπε προσπαθῶν νὰ σχηματίσῃ καὶ νὰ τορνεύσῃ τὸ κομμάτι αὐτὸ τοῦ ὁστοῦ. Μετεχειρίσθη λίθινα ἐργαλεῖα διὰ νὰ τοῦ δώσῃ τὴν κατάλληλον δξύτητα καὶ νὰ τὸ τρυπήσῃ. Βελόνη εἰς τὰ χέρια τοῦ τρωγλοδυτοῦ ἀνθρώπου! Τί ἔρραπτε μὲ αὐτήν; Προφανῶς συνήρμοζε δέρματα ζώων διὰ νὰ προφυλάξῃ τὸ γυμνὸν σῶμά του. Νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ βελόνη αὐτὴ ἐξυπηρετοῦσεν ἀπὸ τότε διαθέσεις κλωπισμοῦ; Ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἐνεδύετο ὄχι μόνον διὰ νὰ προφυλαχθῇ, ἀλλὰ διὰ νὰ φαντάξῃ καλύτερα μέσα σ' ἓνα γυαλιστερόν δέσμα; Δὲν ἠμποροῦμε νὰ ξεύρωμεν ποιὸ ἀπ' τὰ δύο ἐπεδίωκε περισσότερον ὅταν καθισμένος εἰς τὴν εἴσοδον τῆς σπηλιάς του ἦ κάτω ἀπὸ τὴν πυκνὴν σκιὰν ἑνὸς δένδρου

ἐκτελοῦσε καὶ ἐκαμάρωνε τὴν ἐργασίαν του. Πάντως τὰ ἀγροικὰ χέρια, ποῦ μετεχειρίσθησαν τὸ ἐργαλεῖον αὐτὸ ἐσυνήθιζαν σιγὰ-σιγὰ τὰς κινήσεις τῆς λεπτῆς δουλειᾶς ἣ ὅποια ἔμελλε νὰ φέρῃ τόσην χάριν καὶ στολισμὸν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ ἀνθρώπος ποῦ ἔρραψε μὲ τὴν βελόνην αὐτὴν ἐκληροδότησεν ἐνισχυμένην εἰς τοὺς ἀπογόνους του μίαν πολῦτιμον δεξιότητα. Ἡ πρωτόγονος ψυχὴ εἶχεν ἤδη

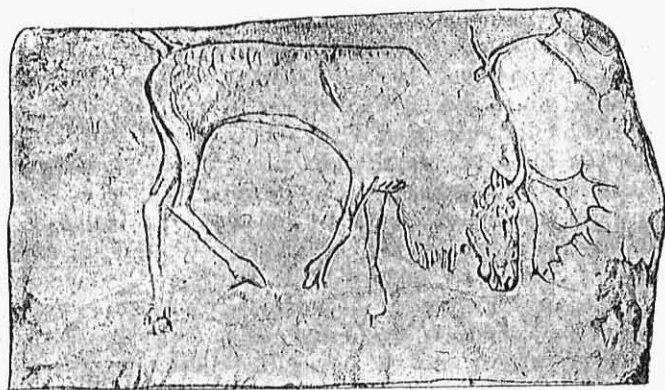
Εἰκὼν 1.—Ἐργαλεῖα, ὄπλα καὶ κοσμήματα τῆς νεωτάτης παλαιολιθικῆς ἐποχῆς.

δοκιμάσει τὴν χαρὰν τῆς μαστοριᾶς, τὴν ἱκανοποίησιν διὰ κάθε τι ποῦ κατεσκεύαζε μὲ ἐπιμέλειαν καὶ ἐπιτηδειότητα. Μία ἄλλη ἐπίσης ἐνδιαφέρουσα ἀνακάλυψις ἀναγομένη εἰς τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς παλαιολιθικῆς ἐποχῆς ἀπασχολεῖ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀρχαιολόγου καὶ τοῦ κοινοῦ ἐπισκέπτου τῶν παλαιολιθικῶν μνημείων. Φαίνεται ὅτι περὶ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχεν ἀφυπνισθῆ καὶ ἐκδηλωθῆ τὸ καλλιτεχνικὸν

ἔνστικτον. Εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ τρωγλοδύτης ἄνθρωπος κατε-
 γίνετο νὰ στολίση τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὴν κατοικίαν του μὲ
 ἔργα τέχνης. Δόντια ζῶων ἢ τεμάχια ὀστοῦ τρυπημένα εὐρέ-
 θησαν πολλὰ εἰς τὰ σπήλαια τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν ὡς
 ἀνθρώπιναι κατοικίαι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν. Τὰ ἐφοροῦσαν
 ὡς περίαπτα ἢ κατεσκευάζαν μὲ αὐτὰ περιδέροια καὶ βρα-
 χιόλια. Πολλοὶ ἀρχαιολόγοι πιστεύουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῶν
 χρόνων τούτων ἐχρωμάτιζε τὸ σῶμα του ἢ τὸ ἐστόλιζε μὲ
 στίγματα (tatouage) διότι ἀνεκαλύφθησαν ἀντικείμενα τοι-
 αύτης χρήσεως. Αὐτὸ δὲν ἔχει ἀποδειχθῆ ἀκόμα ἐπιστημο-
 νικῶς. Τὰ τρυπημένα ὅμως αὐτὰ δόντια ἔχουν ἀναμφισβή-
 τητον τὴν ἱστορίαν των. Χέρι ἀνθρώπου τὰ εἰργάσθη μὲ
 ὑπομονήν, καρδιά ἀνθρώπου ἠγαλλίασεν διὰ τὸν βάρβαρον
 αὐτὸν στολισμὸν. Ποῦ νὰ ἤξευρεν ἀπὸ τότε ὁ ἄνθρωπος
 πόσα λαμπρὰ καὶ πολύτιμα μέταλλα ἔκρυβε δι' αὐτὸν ἢ γῆ
 εἰς τοὺς κόλπους της καὶ πόσους ἄλλους τρόπους θὰ ἐπενόει
 ὁ μακρινὸς του ἀπόγονος διὰ νὰ τιμήσῃ καὶ νὰ κοσμήσῃ
 τὸ ἀνθρώπινον εἶδος του! Ἐκεῖνος δὲν εἶχε μὲ τι ἄλλο νὰ
 στολισθῆ παρὰ μὲ τρυπημένα δόντια ἢ τεμάχια κοινῶν
 ὀστέων, τὸ πολὺ καὶ ἔλεφαντόδοντος—ἴσως ἀκόμα μὲ πτερὰ
 καὶ μὲ ἄνθη—καὶ ἐκαμάρωνε τὸν ἑαυτὸν του ἔτσι στολισμέ-
 νον. Ἡ χαρὰ του διὰ τὰ κοσμήματα αὐτά, αἱ εὐτυχισμένοι
 ὄναι ποὺ τὰ ἐφοροῦσε ἔσβυσαν χωρὶς τὸν παραμικρὸν ἀντί-
 λαλον μέσα εἰς τὴν ἀπόμωρη τρώγλην του. Ὁ ἐπισκέπτης
 τὰ βλέπει σήμερα εἰς τὰς προθήκας τῶν μουσείων, διαβάξει
 τὴν προέλευσιν καὶ τὴν χρονολογίαν των καὶ μένει συγκεν-
 τρωμένος εἰς μίαν βαθεῖαν καὶ ἐπίμονον σκέψιν: Πόσον
 δυνατὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος τώρα εἰς τὴν ἐπινόησιν καὶ τὴν
 τέχνην ἀλλὰ πόσον ὀλίγον ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰ πρωτόγονά του
 ἔνστικτα.

Δυσανάλογος πρὸς τὸν πρακτικὸν πολιτισμὸν τοῦ παλαιο-
 λιθικοῦ ἀνθρώπου ἀνεκαλύπτεται ἡ ἱκανότης του εἰς τὰς
 εἰκαστικὰς τέχνας. Μέσα εἰς τὰ σπήλαια ὅπου ἔζησε διαρκῶς
 ἀγωνιζόμενος καὶ κινδυνεύων περὶ τῆς ὑπάρξεώς του ἀνε-
 καλύφθησαν θαυμάσια δείγματα τῆς καλλιτεχνικῆς του
 προσπαθείας. Εἰς τὴν κάτω Laugerie ἐντὸς σπηλαίων εὐρέ-

θησαν ὄσῳ μὲ ἐγχάρακτα κοσμήματα, γραμμὰς τεθλασμένας, συμπελεγμένα φύλλα κτλ. Εἰς σπήλαιον δὲ τῆς Ἑλβετίας παρὰ τὸ Schaffhausen εὗρέθη ὄστιον ταράνδου κοσμημένον μὲ εἰκόνα ταράνδου εἰς στάσιν βοσκῆς. Ἐκεῖνος ὄστις τὸ ἐχάραξεν ἦτο θαυμάσιος παρατηρητὴς καὶ μὲ θαυμαστὴν δεξιότητιαν κατώρθωσε νὰ ἀποδώσῃ ὅ,τι ἐπῆρε τὸ μάτι του ἀπὸ τὴν χαριτωμένην εἰκόνα τοῦ ζώου ποὺ ἔκλυτε εἰς τὴν γλῶσσαν. Καὶ εἶναι καταπληκτικὸν νὰ βλέπῃ κανεὶς καὶ εἰς τὸ εὔρημα αὐτὸ καὶ εἰς ἄλλα παρόμοια πόσον καλὰ ἦ ἐντύ-

Εἰκὼν 2.—Τάρανδος βόσκων κεχαραγμένος ἐπὶ ὄσῳ ταράνδου.

πωσις ὠδηγοῦσε τὸ χέρι νὰ ἀποδίδῃ ὅ,τι ἐκέρδιζεν ὁ νοῦς. Ἐχει κανεὶς τόσα ἄλλα ἀκόμη νὰ παρατηρήσῃ καὶ νὰ διαβάσῃ ἀπὸ τὰ μνημεῖα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Τί καὶ ἂν δὲν ὑπάρχουν βιβλία νὰ μαρτυρήσουν ὅτι ὁ παλαιολιθικὸς ἄνθρωπος ὄχι μόνον ἐσκέπτετο καὶ εἰργάζετο διὰ τὴν αὐτοσυντήρησίν του ἀλλὰ ἠσθάνετο καὶ καλλιτεχνικὴν συγκίνησιν; Δὲν ἔχομεν εἰδήσεις διὰ κανέν ἱστορικὸν γεγονὸς τοῦ παλαιολιθικοῦ του βίου. Δυνάμεθα ὅμως νὰ διαβάσωμεν εἰς τὰ σχετικὰ μνημεῖα γεγονότα τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τοῦ

ἀνθρώπου καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῆς ζωῆς. Καὶ τὰ ψυχικὰ αὐτὰ γεγονότα ποτὲ κανένας γραπτὸς λόγος δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὰ περιγράψῃ τόσον καλὰ ὅσον ἠμπορεῖ νὰ τὰ αἰσθανθῇ πάλιν ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ θεωροῦσα αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἀπόστασιν τῶν αἰώνων.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἄποψιν διαβάζεται ἡ ἱστορία τῆς ἐπομένης ἐποχῆς τοῦ πολιτισμοῦ τῆς λεγομένης νεολιθικῆς ἐποχῆς. Ἡ ἐποχὴ αὕτῃ δὲν ἐκτείνεται ὅπως ἡ προηγουμένη εἰς ἀμετρήτους χιλιετηρίδας ἀλλὰ περιορίζεται εἰς ὄρισμένον ἀριθμὸν 3 ἕως 7.000 ἐτῶν κατὰ χώρας. Ὑπὲρ τὰ γεωλογικὰ στρώματα τῶν παλαιολιθικῶν χρόνων εὐρίσκονται λείψανα ζωῆς τὰ ὅποια μαρτυροῦν μεγαλύτερον βαθμὸν ἀναπτύξεως. Τὸ κατ' ἐξοχὴν γνώρισμα τοῦ νεολιθικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἡ λείανσις καὶ ἡ στίλβωσις τοῦ λίθου, μὲ τὸν ὅποιον κατασκευάζονται τελειότερα καὶ ποικιλωτέρας χρήσεως ἐργαλεῖα. Μεταξὺ τῶν βιοτεχνικῶν ἀσχολιῶν τοῦ νεολιθικοῦ ἀνθρώπου ἦτο καὶ ἡ κατασκευὴ ἀγγείων ἐκ πηλοῦ. Τὸν πολιτισμὸν τοῦ νεολιθικοῦ ἀνθρώπου παρακολουθοῦμεν ὄχι πλέον εἰς σπήλαια ἀλλ' εἰς κατοικίας τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος κατασκεύαζε καὶ αἱ ὁποῖαι ἀπειλοῦν συνοικισμοὺς. Τὰ λείψανα αὐτὰ τῆς συντροφιασμένης ζωῆς παρέχουν τὴν παρήγορον ἀπόδειξιν ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἐξέφυγε πλέον ἀπὸ τὴν ἀγρίαν συνήθειαν τῆς μοναξιᾶς, ἐπροτιμοῦσε τὴν συμβίωσιν κατ' οἰκογενείας ἢ γένη καὶ ὑπεβάλλετο εἰς κοινωνικὴν ὀργάνωσιν. Μὲ πόσῃ συγκίνησιν ἀντιρῶζει ὁ ἐπισκέπτης τὰ λείψανα τῆς ἐστίας μέσα εἰς τὰ εἱρεῖπια νεολιθικῶν οἰκιῶν! Γύρω ἀπὸ τὴν ἐστίαν αὐτὴν ἐγνώριζεν ὁ ἀνθρώπος τὴν γλυκύτητα τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου καὶ τὴν χάριν τῆς φιλίας. Ἐξ ἄλλου πληθὸς ἀντικειμένων διαφόρων σχημάτων καὶ χρήσεων ἐξακολουθοῦν νὰ διηγοῦνται τὴν ἐντατικὴν προσπάθειαν τοῦ ἀνθρώπου νὰ διατηρήσῃ τὴν ζωὴν, νὰ τὴν ὑποβάλλῃ εἰς κόσμον, νὰ τὴν καταστήσῃ πλέον εὐχάριστον. Νέον δὲ καὶ ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον προκαλοῦν ὄρισμένα νεολιθικὰ μνημεῖα τὰ ὅποια ἀπὸ τὰ χρονικὰ βᾶθῃ μᾶς διηγοῦνται πῶς βαθμηδὸν ἐλεπτύνθη τὸ ἀνθρώπινον συναίσθημα. Ὁ ἀνθρώπος τῶν νεολιθικῶν χρόνων εἶχε σεβάσματα

θεοῦ καὶ τάφους τῶν προγόνων του. Ὡ, αὐτοὶ οἱ νεολιθικοὶ τάφοι— ἄλλοι σπήλαια, ἄλλοι κτισμένοι εἰς σχῆμα καλύβης, σκαμμένοι εἰς τὸ ἔδαφος ἢ σκεπασμένοι εἰς σχῆμα τύμβου— πόσον ζωντανὰ διηγοῦνται τὴν λύπην τὴν ὁποίαν ἔκτοτε ἠσθάνετο ὁ ἄνθρωπος ὅταν ἐνεπιστεύετο εἰς τὴν γῆν ἀγάπημένον του συντροφον. Λίθοι μεγάλοι, στοργικὰ τοποθετημένοι διὰ νὰ στεγάζουν προσφιλῆ νεκρόν, κτερίσματα

Εἰκὼν 3.—Μεγαλιθικὸς τάφος μετὰ δρόμου (ἐν Δανίᾳ).

κοντὰ εἰς τοὺς σκελετούς. Πόσον εἶχεν ἐνισχυθῆ ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν πνοὴν τῆς ἀγάπης καὶ πόσον εἶχε προχωρήσει εἰς τὴν θεωρητικὴν του διανόησιν! Εἶχεν ἤδη ἐναργῆ ἔννοιαν μέλλοντος βίου, εἶχεν ἴσως ἀκόμη διακρίνει τὴν ψυχὴν ὡς κάτι διαρκέστερον καὶ θειότερον τοῦ σώματος.

Ἄλλὰ κοντὰ εἰς αὐτὴν τὴν ἱστορίαν τῆς τεχνικῆς προόδου καὶ τῆς ψυχικῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὴν θέσιν της καὶ μία ἄλλη ἱστορία ἢ τοῦ μίσους καὶ τοῦ ἀλληλοσπαραγμοῦ

ὁ ὁποῖος εἶναι ἔκτοτε σκληρὰ μοῖρα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Μέσα εἰς τὰ ἀφθονα εὐρήματα τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὑπάρχουν φονικὰ ὄπλα τὰ ὁποῖα μετεχειρίζετο ὁ ἀνθρώπος ἐναντίον τῶν ὁμοίων του. Ἡ ψυχὴ ἡ ὁποία εἶχεν ἤδη φθάσει εἰς βαθμὸν ἀναπτύξεως νὰ λατρεύσῃ θεὸν καὶ νὰ ἀγαπήσῃ τοὺς ἰδικούς της, συχνὰ ἐσκοτιζέτο ἀπὸ μῖσος καὶ κακίαν, συχνὰ ἔπρεπε νὰ ἐπινοήσῃ ὄργανα φόνου καὶ καταστροφῆς.

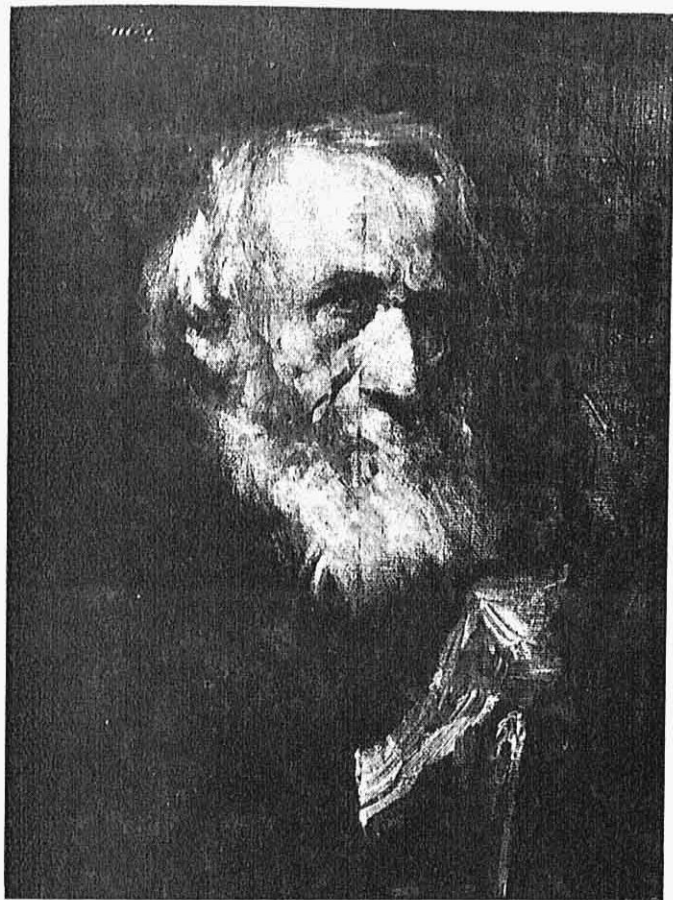
Ὁ ἀνθρώπος πού εἶχεν ἤδη συνηθίσει εἰς τὴν εὐλογία τῶν εἰρηνικῶν ἔργων πολλάκις ὕψωνε τὸ χέρι διὰ νὰ συν-τρίψῃ ἓνα ἄλλον ἀνθρώπον. Ἐνα τέτοιο φρικτὸ παραμῦθι διηγεῖται μία ἀρχαιολογικὴ ἀνακάλυψις ἡ ὁποία ἐγινε πρὸ ἐτῶν εἰς τὴν Ν. Σκωτίαν. Ἐντὸς τάφου εὐρέθη σκελετὸς ἀνθρώπινος, τοῦ ὁποίου ὁ βραχίον ἦτο σπασμένος ἀπὸ τὸν ὄμον. Μέσα εἰς τὸ σπασμένον ὄστον ἦτο σφηνωμένον ἓνα μικρὸ κομματί σκληροῦ λίθου. Τὸ χέρι τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ τὸ ἔσπασε μὲ λίθινον πέλεκυν ὁ ἀντίπαλός του. Ὅταν ὁ νικητὴς ὕστερα ἀπὸ τὸν ἀγῶνα ἐκύτταξε τὸ αἵματωμένον του ὄπλον εἶδεν ὅτι ἓνα κομματάκι εἶχεν ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὸ ἄκρον του. Πόσῃν ἀνθρωπίνῃ κακίαν διηγεῖται αὐτὴ ἡ φλουδίτσα ταῦ λίθου! Καὶ ἀπὸ ἄλλα εὐρήματα διαπιστοῦται ὅτι τὰ λίθινα ὄπλα δὲν τὰ μετεχειρίζετο ὁ ἀνθρώπος μόνον ἐναντίον τῶν θηρίων. Αἰχμαὶ βελῶν ἀπὸ πυρίτην λίθον εὐρέθησαν εἰς μερικὰς θέσεις τόσαι πολλαὶ ὥστε νὰ βεβαιώνουν ὅτι ἐκεῖ πρωτόγονοι φυλαὶ συνηντήθησαν εἰς μάχην.

Καὶ ἀλλοίμονον! δὲν σταματᾷ ἡ ἱστορία αὐτὴ τῆς φρίκης καὶ τῆς αἵματοχυσίας εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς λιθίνης βαρβαρό-τητος. Συνεχίζεται καὶ εἰς μεταγενεστέρας ἐποχὰς ὅποτε εἶχον περισσότερον ἐξημερωθῆ τὰ ἀνθρώπινα ἦθη. Ὁ ἀνθρώπος, τὸ πλάσμα αὐτὸ πού ἔχει τὰς ἀνάγκας τοῦ ζώου καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ Θεοῦ ἐπροχωροῦσε εἰς τὸν πολιτισμὸν ἀλλὰ καὶ ἐπέδιδεν εἰς τὴν λελογισμένην κακίαν. Ὅταν ἀπὸ τῆς τρίτης περίπου π. Χ. χιλιετηρίδος ἤρχισαν νὰ γίνωνται γνωστὰ καὶ νὸ χρησιμοποιοῦνται τὰ μέταλλα, ὁ ἀνθρώπος εἰσῆλθεν εἰς ἀκμαῖον τεχνικὸν πολιτισμὸν ἀλλὰ συγχρόνως ἐδοκίμασε μεγαλυτέραν τὴν ἡδονὴν τοῦ πλούτου καὶ τὴν διάθεσιν νὰ

πολεμῆ πρὸς ἀπόκτησίν του. Ἀνακαλύπτονται ἀπὸ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐργαλεῖα, ἀγγεῖα, κοσμήματα καὶ ἄλλα ἐνθύμια εἰρηνικοῦ βίου ἀλλὰ καὶ πλῆθος πολεμικῶν ὄπλων ποὺ θὰ ἦσαν πολὺ πλέον εὐχρηστα καὶ ἀποτελεσματικὰ ἀπὸ τὰ λίθινα τῶν προηγουμένων ἐποχῶν. Παραβλέποντες ὁμῶς τὴν ἐκδήλωσιν αὐτὴν τῆς πολεμικῆς ὀρμῆς, ἡ ὁποία ἄλλως τε καὶ σήμερον ἀποτελεῖ πρόβλημα πολιτισμοῦ ἀπὸ τὰ δυσκολώτερα, ἀναγνωρίζομεν ὅτι ἡ ἐποχὴ τῶν μετᾶλλων σημειώνει ἀρχὴν ἀκμαίας ἀναπτύξεως βίου. Ἄρκεῖ νὰ σημειωθῆ ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς οἱ περισσότεροι λαοὶ εἶχον ὀργανωθῆ εἰς κοινωνικά καὶ πολιτικά σύνολα, ὅτι ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία εἶχον καταστῆ ἡ σταθερὰ καὶ πλουτοφόρος ἀσχολία τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅτι εἶχεν ἤδη ἐπικρατήσῃ ἡ κατανομὴ τῆς ἐργασίας καὶ ἀναπτυχθῆ ἡ ἐιδικότης. Ἄλλ' ὁ πολιτισμὸς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἔχει πολλὰ ἰδιάζοντα χαρακτηριστικὰ κατὰ τόπους καὶ ἀπασχολεῖ τόσον τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν ὅσον καὶ τὴν ἐλευθέραν σκέψιν εἰς πλείστας ἀπόψεις τοῦ βίου. Ἦδη δὲ ἐγγίζει τὸ ὄριον τῆς ἀγράφου ἱστορίας λαμβανομένης εἰς τὴν γενικότητά της. Εἰς μερικὰς χώρας ὁ πολιτισμὸς εἶχε φθάσει εἰς τόσον βαθμὸν ἀναπτύξεως ὥστε νὰ ἐπινοηθῆ ἀπὸ τότε ἡ γραφὴ καὶ νὰ γράφωνται τὰ γεγονότα. Εἰς ἄλλας πάλιν εἶναι τόσον κοντὰ¹ ἡ κυρίως ἱστορικὴ ἐποχὴ ὥστε σπουδαῖα γεγονότα διατηρηθέντα εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀνθρώπων νὰ περιληφθοῦν εἰς μεταγενέστερα γραπτὰ μνημεῖα.

Ἀπὸ τότε ποὺ ἀρχίζει ἡ ἱστορικὴ ἐποχὴ—καὶ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ ἔναρξις αὐτῆ ἔχει διαφορὰν χιλιετηρίδων κατὰ χώρας—ὁ ἐρευνητὴς ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του γραπτὰς μαρτυρίας περὶ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ ὅσον προχωροῦμεν εἰς νεωτέρους χρόνους, τόσον ἔχομεν ἀφθονώτερα τὰ ἐπιστημονικὰ μέσα νὰ

¹ Σχετικῶς μὲ τὰς ἰλιγγιώδεις χρονικὰς ἀποστάσεις τῶν προηγουμένων ἐποχῶν.

ΕΝΑΣ ΓΕΡΟΣ

Σ. ΒΙΚΑΤΟΥ

μελετήσωμεν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν ἱστορικὸν τοῦ βίον. Ἐν τούτοις ἡ ἄγραφος ἱστορία ἔχει πάντοτε τὴν θέσιν της καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὸ κοινὸν ἐνδιαφέρον. Ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ παύσῃ ποτὲ νὰ συγκινηθῆται ἀπὸ τὸ ἀπώτατον ἐκεῖνο παρελθὸν τοῦ ὁποίου τὰ λείψανα διηγοῦνται πῶς ἐξεδήλωσε τὴν σωματικὴν του ὑπεροχὴν, πῶς ἐλάτρευσε θεόν, ἐγνώρισε καὶ ἐτελειοποίησε τὸν ἑαυτὸν του.

ΚΑΛΛΙΡΡΟΗ Ν. ΕΛΕΘΠΟΥΛΟΥ

